

УДК 638.432:502.131.1

JEL Classification: Q18; Q10; B41

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201912087>

С.М. ЛУТКОВСЬКА, кандидат педагогічних наук

Засади еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку: теоретико-концептуальні аспекти

Мета статті - розкрити теоретичні засади і концептуальні аспекти визначення характеристик еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку.

Методика дослідження. Використано загальнотеоретичні методи наукового пізнання, зокрема за допомогою прийомів абстрактно-логічного методу узагальнено теоретичні підходи до визначення поняття еколого-економічної безпеки. Для визначення змісту дефініцій «економічна» та «екологічна» безпека з урахуванням особливостей розвитку АПК за умов сталості застосовано методи порівняння, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Встановлено методичну зіставність понять «економічна» і «екологічна» безпека та охарактеризовано доцільність їх сутнісного проектування на галузь АПК із визначенням умов сталого розвитку. Проаналізовано складові, які формують еколого-економічну безпеку АПК, виокремлено відповідні наслідки для розвитку суспільства, економіки, соціуму і аграрної галузі.

Елементи наукової новизни. Запропоновано методичні положення концептуального бачення теоретичної характеристики засад еколого-економічної безпеки за умов сталого розвитку на прикладі АПК; систематизовано і зіставлено складові її формування.

Практична значущість. Сформульовані теоретико-методичні положення доцільно застосовувати для поглиблення концептуального визначення засад сталого розвитку економічних систем. Рис.: 1. Бібліогр.:22.

Ключові слова: сталий розвиток; еколого-економічна безпека; агропромисловий комплекс; збалансований розвиток; ресурсний потенціал; глобалізація.

Лутковська Світлана Михайлівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, вул. Сонячна, 3)

E-mail: rector@vsau.org

ORCID iD <https://orcid.org/000-0002-8350-5519>

Постановка проблеми. Вектор розвитку сучасних економічних, соціальних, екологічних та інших систем, в яких безпосередньо активну участь бере людина, спрямований на досягнення умов сталого розвитку. Ця ідеологія знаходиться в основі поступального руху людства до моделі збалансування різнонаправлених інтересів, формування бачення задоволення потреб у рамках ощадливого використання ресурсів. Перехід до сталого розвитку економіки, окремої галузі є інноваційним вектором, який здатен створити передумови для задоволення інтересів господарюючих суб'єктів і населення, насамперед на засадах екологічності виробництва, економії ресурсів, ощадності використання потенціалів. Концептуальне бачення теоретико-методичних оцінок у зада-

ному аспекті підняття проблеми слід віднести до розуміння ідеології розвитку сільськогосподарства, аграрного сектору економіки та в цілому АПК. Адже нестандартні підходи, яких вимагає сучасне визначення розуміння засад розвитку економіки, мають бути адаптовані до наявних тенденцій через використання технологій та інструментарію регулювання еколого-економічних систем.

Наявність окремих позитивних тенденцій останніх років не спростовує того, що сільськогосподарське виробництво України перебуває у складному становищі, еколого-економічному зокрема. Відбувається подальше поглиблення розриву міжрегіональних, міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків, порушення циклу відновлення еколого-економічних систем в агропромисловому середовищі. Ці та інші проблеми не сприяють досягненню засад сталого розвитку, створюють невизначеності у підприєм-

© С.М. Лутковська, 2019

ницькому середовищі тощо. Звідси теоретико-методичних оцінок потребують і проблеми сталості господарювання в рамках досягнення засад еколого-економічної безпеки, адже вони мають далекоглядний характер.

При цьому варто зазначити, що зокрема сталий розвиток АПК залежить від широкої сукупності взаємопов'язаних чинників, серед яких екологічна та економічна ефективність розвитку підприємницької діяльності. Нині, наприклад, спостерігається диференціація сільськогосподарських підприємств за рівнем фінансового благополуччя, незважаючи на якість природно-економічних умов у регіонах України. Разом із тим відсутність ефективного механізму захисту від ризиків, методів та інструментів впливу на підприємства значною мірою гальмують економічний розвиток. У суб'єктів господарювання виникає об'єктивна необхідність адаптації до деформованого середовища, виживання за сучасних умов. Вирішення цієї проблеми неможливе без усвідомлення концептуального бачення засад еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку, на що спрямоване дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні засади еколого-економічної безпеки і сталого розвитку опрацьовано у працях багатьох науковців: О.Є. Користіна і О.М. Джужі (загальні теоретичні розуміння економічної безпеки) [6]; С.І. Варламової (розкриття засад взаємозв'язку екологічної безпеки та сталого розвитку) [3]; Л.М. Акімової (методична характеристика загроз економічній безпеці держави) [1]; Б.В. Буркинського, В.Н. Степанова, С.К. Харичкова (економіко-екологічні основи природокористування у вимірі сталого розвитку) [2]; Н.О. Черненко (аналіз ролі фінансової складової в реалізації засад еколого-економічної безпеки) [19]; М.Й. Маліка (теоретико-методичні оцінки підприємницької моделі забезпечення сталого господарювання) [13]; В.В. Дружиніної і А.І. Макарова (методичні положення з удосконалення результативності оцінки добробуту населення в контексті еколого-економічної безпеки) [5]; Ю.О. Лупенка (визначення концептуального бачення сучасного стану та перспектив розвитку сільських територій в контексті сталого господарювання в агросекторі) [8, 9]; Г.М. Калетніка (теоретико-методичні оцінки ролі відновлюваних джерел енергії в системі еколого-

економічної безпеки АПК) [7]; П.Т. Саблука (позиціювання сталого розвитку у контексті проблематики інновацій, організаційно-економічної модернізації агропродовольчого сектору) [10, 14]; О.Г. Шпикуляка (теоретичні визначення загального бачення сталого розвитку, «зеленого» зростання та з точки зору концепції соціального капіталу) [20, 21]; М.А. Хвесика (екологічні імперативи сталого розвитку) [17]. Рамкові теоретичні та стратегічні засади еколого-економічної безпеки АПК визначені глобальними стратегічними документами, розробками та напрацюваннями вітчизняних науковців [4, 11, 12, 15, 16, 22], що підтверджує актуальність, важливість піднятого питання, зокрема в концептуальному плані розуміння теорії. Поряд із зазначеними розробками і науковими розвідками, проблема потребує поглибленого вивчення з погляду теоретико-методичного, що відповідає засадам інноваційності напряду досліджень

Мета статті - розкрити теоретичні засади і концептуальні аспекти визначення характеристик еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Специфічність агропромислового сектору та його стратегічна важливість для національної економіки формують цілі сталого розвитку, що враховують трансформаційні процеси, економічний потенціал розвитку АПК, наявні характеристики еколого-економічного розвитку, вектор подальших змін та тенденцій. Ці складники виступають взаємодоповнюваними ланками єдиної системи сталого розвитку, яка не може бути результативною за рахунок одного чи кількох чинників. Її результативність забезпечується гармонійним поєднанням різнопланових і, поряд із цим, системно сформованих механізмів організації, моніторингу, аналізу через управління, оцінку, прогнозування, застосування новітніх каузально-консеквентних підходів, технологій, досліджень. Тут варто звернутися до глобальних Цілей Сталого Розвитку [18], які означають глобальне визначення напрямів державної політики, яка покликана сприяти усталенню життя на планеті Земля. Агропромисловий сектор відповідає ряду завдань, які потрібно вирішувати для забезпечення вирішенню питань еколого-економічної безпеки.

В узагальненому вигляді цілі сталого розвитку, сукупність яких визначено як необ-

хідну траєкторію економічного розвитку держав та їх регіонів у світовій спільноті, обрано пріоритетними напрямками для світової спільноти. Проте доктрини сталого розвитку, декларовані у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» [18], слугують основою не лише для спільного прогресивного розвитку країн, а й для їх взаємозалежності. До цього ж призводять глобалізаційні та інтеграційні процеси, формування альянсів, створення світових фінансових, військових та інших установ.

Сталий розвиток як модель механізму економічного зростання, яка заснована на необхідності відновлення господарських, соціальних, природно-екологічних систем - формуванні їхньої здатності забезпечити ресурсну спроможність задоволення потреб теперішніх і майбутніх поколінь [18, 22]. У наукових дослідженнях дуже часто поряд із дефініцією «сталий розвиток» використовують поняття «збалансований розвиток», який, на наш погляд, виступає втіленням наступного за «сталим розвитком» щаблем. Його можна трактувати як логічний результат реалізації заходів досягнення (забезпечення) сталого розвитку - наступний його рівень (вдосконалений). Нині забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору розглядається науковцями [1-10, 12-21] і практиками як стан розвитку економіки (галузі) за сукупністю чинників, зокрема, досягненням високого рівня розв'язання сукупності проблем еколого-економічної безпеки. Тому в рамках розуміння концепції засад еколого-економічної безпеки АПК на засадах сталості слід згадувати також і про збалансований розвиток як результативну частину досягнення поставлених цілей.

Відповідно збалансований розвиток як наслідковий ефект чи результат, у тому числі здобутий на засадах, принципах досягнення еколого-економічної безпеки являє собою стан системи, яка прямує до сталості. З наукових [1-10, 12-21], а також науково-популярних видань й інформаційних джерел [22] відомі також інші характеристики збалансованого розвитку - екологічні, економічні, соціальні, психологічні, ціннісні, ментальні тощо. Становлення механізму збалансованого розвитку, відповідно до засад сталості, вкрай важливе для такої галузі, як сільсько-господарський (агропромисловий) сектор. Тим самим «... концепція збалансованого розвитку є дороговказом для створення суспіль-

ства, яке буде розвиватися у гармонії з природою» [22]. Серед головних принципів збалансованого розвитку - збереження ресурсів природи в органічній єдності з достатністю задоволеності потреб суспільства і окремої людини; збалансування інтересів членів соціуму на засадах рівності та соціальної справедливості; досягнення статусів економічного, соціального, духовного балансу у взаємодії людей між собою, з природою, що має відбуватися на засадах дотримання принципів цілісності системи. Із згаданих причин, які обґрунтовують доцільність зупинитися на АПК за умов саме сталого розвитку, слід приділити увагу його сутності та особливостям у взаємозв'язку з еколого-економічною безпекою АПК.

Нині раціональність та ефективне використання природних ресурсів у виробництві сільськогосподарської продукції АПК пов'язано з економічною ефективністю, що формує собою гармонійний процес розвитку відповідної сфери та ґрунтується не лише на достовірних відомостях про природні ресурси, їх асиміляційного потенціалу, продуктивних властивостях, природних якостях, а й на систематизації уявлень про комплекс заходів щодо забезпечення еколого-економічної безпеки у частині ресурсного потенціалу, охорони земель, особливості використання технологій управління сільськогосподарським виробництвом, форми власності й господарювання, обґрунтування та прийняття компенсаційних управлінських рішень.

Для того щоб окреслити засади еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку, варто розглянути особливості аграрного сектору економіки за сучасних умов розвитку та звернутися до сутності поняття «економічна безпека». На думку Л.М. Акімової, «у класичному розумінні вона виявляється через комплекс дієвих заходів держави, інститутів інфраструктури, суб'єктів господарювання, які забезпечують стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризують здатність національної економіки до розширеного самовідтворення та задоволення потреб громадян, суспільства і держави на певному визначеному рівні та часовому проміжку» [1]. Таке визначення сутності економічної безпеки як складової, зокрема еколого-економічної в АПК, можна вважати достатньо обґрунтованим і таким, що відповідає методичним характеристикам поняття сталого господарювання.

Формування екологічної складової системи ефективності розвитку АПК нерозривно пов'язано з соціально-економічним аспектом, який принципово визначає позиції тієї чи іншої галузі на ринку, її перспективи та інвестиційну привабливість внаслідок впливу системи ризиків, яка супроводжує виробничі процеси. Міцна пряма залежність соціальних й економічних, а також екологічних та економічних процесів зумовлена відкритістю вітчизняного ринку, глобалізаційними та інтеграційними процесами, а також екологічними пріоритетами, що їх лобіює світова спільнота у вигляді стандартів та рішень, прийнятих світовими організаціями щодо виробництва і реалізації продукції у галузях економіки, зокрема в АПК. Наголошено, що економічна взаємозалежність держав має подвійні наслідки. Залучення до міжнародного обміну дозволяє країнам використовувати переваги міжнародного поділу праці при виробництві різних видів продукції і досягти зростання економічного добробуту за рахунок зменшення витрат на її випуск. Разом із тим високий рівень взаємозалежності робить країну вразливою до циклічних коливань кон'юнктури міжнародних ринків товарів та продуктів харчування, зокрема продукції АПК. Особливо це стосується найменш розвинених країн, для яких монопольна спрямованість імпорту створює продовольчу залежність від монополіста.

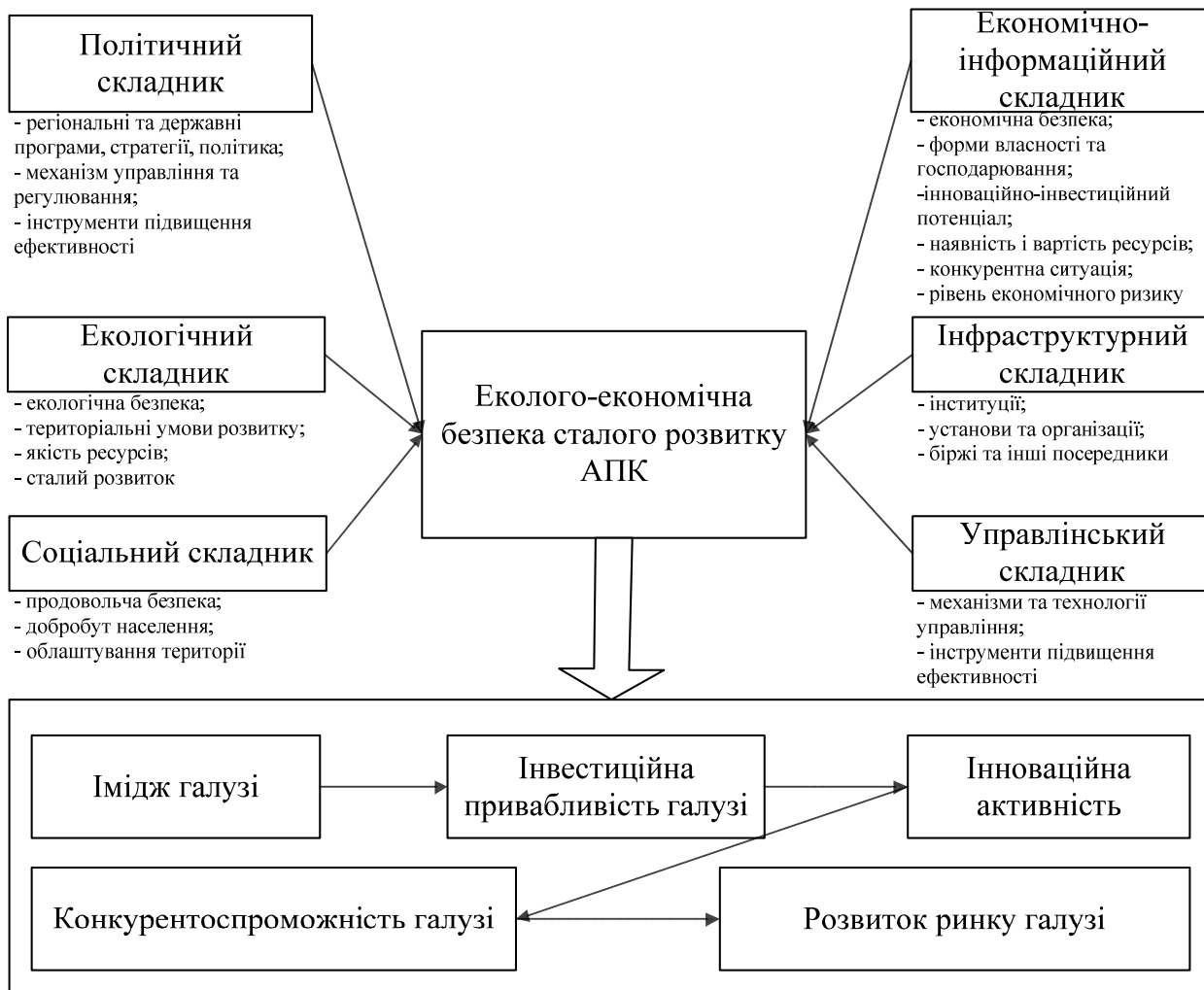
Тому еколого-економічна безпека сталого розвитку АПК обов'язково має передбачати формування комплексного методологічного підходу до теоретичного обґрунтування й практичної реалізації змісту, структури і принципів механізму еколого-економічного (з урахуванням соціального складника) управління розвитком АПК, спрямованого на поєднання імперативів поліпшення якості життя та добробуту населення, дотримання природоохоронних вимог й інтенсифікації виробництва з позиції адаптивно-системного підходу. Цей механізм має узгоджувати структуру, зміст і методичний супровід процесів управління, а також процедури, інструменти та послідовність прийняття управлінських рішень.

На цій основі сутність *еколого-економічної безпеки*, як складової сталого розвитку АПК, полягає в досягненні продовольчо-екологічної безпеки і незалежності держави, якісних змі-

нах структури харчування та надійного постачання населенню продовольства, а промисловості - сировини без втрати компонентів природного середовища, що використовуються у процесі суспільного виробництва для задоволення потреб у сільськогосподарській продукції. Перехід до сталого розвитку АПК припускає розроблення принципів ведення господарської діяльності з урахуванням екологічних обмежень.

На думку дослідників під керівництвом Б.В. Буркинського [2], з якими ми погоджуємося, практична реалізація концепції сталого розвитку аграрного сектору потребує визначення пріоритетів, котрі б враховували економічні інтереси з позицій соціальної та екологічної відповідальності суб'єктів господарської діяльності. В цьому контексті можна виділити такі пріоритети: формування взаємопов'язаного, комплексного підходу на шляху до економічного, екологічного і соціального розвитку; запровадження раціонального та екологічно безпечного землекористування. Це поняття охоплює багато аспектів, таких як: охорона й відтворення родючості, дотримання технологічних особливостей обробки землі, зниження забруднення нітратами, пестицидами, важкими металами та іншими шкідливими речовинами, які потрапляють у ґрунт; природно-просторова організація використання ресурсів, яка має на меті забезпечити належні умови для раціонального використання потенційних ресурсних можливостей без порушення екологічної рівноваги для окремих адміністративно-територіальних одиниць та держави загалом; оптимальне поєднання приватних інтересів із суспільними у сфері відтворення природних ресурсів [2, с. 135-141].

У цілому еколого-економічна безпека сталого розвитку АПК являє собою комплексне поняття, що відображає поєднання каузальних складників, які через взаємообумовленість забезпечують повноцінність відповідної характеристики. Виходячи з позиції комплексності еколого-економічну безпеку розвитку АПК можна розглядати як процес, явище, властивість та наслідок визначеного вектора розвитку відкритої економічної системи. Нижче наведено *складники, які формують еколого-економічну безпеку* сталого розвитку АПК, а також ті, що є наслідком її забезпечення (рис.).

Складники, які формують еколого-економічну безпеку сталого розвитку АПК та наслідки її забезпечення

Джерело: Представлено з положень опрацьованої літератури.

Соціальний складник формує еколого-економічну безпеку сталого розвитку АПК, передусім, у частині продовольчої безпеки. Вона становить важливу складову еколого-економічної безпеки, особливо для АПК як її логічний наслідок та мета розвитку сільськогосподарських підприємств. *Продовольча безпека* за своєю сутністю відображає рівень доступності продуктів харчування для більшості населення країни з метою забезпечення нормального способу життя.

Продовольча безпека, як прояв продовольчої незалежності, слугує не лише наслідком еколого-економічної безпеки чи проблемою агропромислового сектору, а й має риси макроекономічного характеру та пов'язана з ефективністю суспільного виробництва, рівнем доходів населення, їх диференціацією, безробіттям тощо. Її зв'язок з функціонуванням й розвитком АПК, а також із соціально справедливим розподілом продуктів харчування очевидний.

Останніми десятиліттями українська агропродовольча політика не завжди сприяла зміцненню продовольчої безпеки країни як на національному, так і регіональному рівні. Гальмування економічних реформ в аграрному секторі призвело до деформування складових його адаптаційного механізму, повільних змін, нестабільного виробництва. Серед таких стримувань створення відповідних приватних об'єктів ринкової інфраструктури, яке супроводжувалося реалізацією окремих агропромислових програм (наприклад, програма державного лізингу гальмувала розвиток приватних лізингових компаній у 2015 р.) [19].

Зміцненню продовольчої безпеки, як наслідку та обов'язкової складової еколого-економічної безпеки розвитку аграрного сектору, сприяє лібералізація аграрної політики та економічного розвитку сільського господарства. Передусім сюди відноситься: участь державної та регіональної влади щодо стра-

тегічного обґрунтування місця і роль продовольчої безпеки у розвитку економіки та аграрного сектору зокрема; обґрунтування взаємозалежності й взаємозумовленості еколого-економічної та продовольчої безпеки країни; забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної агропродукції на міжрегіональному та світовому ринку продовольства; контроль, обмеженість й обґрунтованість обсягів імпорту продовольства, передусім низькоякісного, а отже дешевшого, ніж вітчизняні аналоги; організація продовольчої допомоги у сегментах, які через атмосферні, географічні, інші причини не можуть бути заповнені вітчизняною продукцією.

Добробут населення, як інший важливий складник соціального аспекту еколого-економічної безпеки сталого розвитку АПК, обґрунтовує можливість її забезпечення, перше, через усвідомлення важливості впливу людського чинника як основи для значеної надбудови; по-друге, через прагнення задовольнити потреби населення, що має забезпечувати господарювання і працевлаштування в аграрному секторі економіки.

На думку вчених, «добробут населення – це основний показник оцінки ефективності впровадження соціально-економічної політики держави. Зростання суспільного добробуту населення залежить від задоволення потреб людей, рівень яких стрімко зростає та якісно змінюється. Саме сукупність матеріальних, соціальних та духовних умов відображає рівень та якість життя населення. Процес задоволення потреб суспільства матеріальними і духовними благами є кінцевою метою функціонування будь-якої економічної системи» [5].

Облаштування території є чинником формування стійких передумов розвитку АПК та усіх видів підприємницької діяльності. Повноцінність їх як складової національної економіки обґрунтовується виробництвом сільськогосподарської продукції, галузями тваринництва та птахівництва, проживанням та отриманням доходів третьою частиною населення держави. Від облаштування території, зокрема інфраструктури, доріг, логістичних сполучень, матеріальної, технічної бази, впровадження сучасних технологій тощо залежить наявність кваліфікованих кадрів, розвиток підприємництва, його конкурентна позиція на вітчизняному та світовому ринку.

У розвинених країнах облаштування сільських територій та рівень життя населення підвищується в результаті цілеспрямованої державної політики, особливо це стосується територій з ускладненими умовами проживання та ведення підприємницької діяльності. За дослідженнями і відповідно за висновком вчених Інституту регіональних досліджень НАН України, серед яких В.В. Борщевський, Х.М. Притула, В.Є. Крупін, І.М. Куліш, «в Україні зберігається щодо облаштування територій ціла низка гострих проблем. Сільські території України характеризуються монофункціональністю внаслідок багатьох об'єктивних причин, що концентрується навколо сільського господарства, як основного виду діяльності та джерела доходів лівової частки мешканців сіл. Альтернативи сільському господарству на цих територіях є незначними, що зумовлено порівняно низькою щільністю розселення мешканців сільських місцевостей, відсутністю підтримки підприємницьких ініціатив та джерел інвестиційного забезпечення, незадовільним рівнем розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, відсутністю доступних можливостей професійної підготовки, недоступністю інформаційного забезпечення щодо альтернативних видів діяльності тощо. Внаслідок цього посилюються міграційні процеси, що надалі погіршують демографічну ситуацію сільських територій, знижуючи наявну частку населення у працездатному віці, а також збільшуючи соціальне навантаження на ту частину зайнятого населення, що продовжує життя та економічну діяльність у селах» [11].

Економічно-інформаційний складник еколого-економічної безпеки сталого розвитку АПК – це поєднання пріоритетних для розвитку АПК економічних важелів із наслідками гіперактивності та мегатемпів розвитку інформаційного ринку та інформатизації усіх сфер господарювання загалом. Передусім йдеться про інноваційно-інвестиційну активність підприємств сільського господарства, провідником для якої виступає поширення інформації про існуючі та майбутні технічні й технологічні інновації, наявні на ринку. Інформатизація та цифрова активність АПК у поєднанні з фінансовими потоками, адекватною оцінкою потенціалу розвитку та еколого-економічних ризиків формують конкурентну платформу для розвитку АПК за умов лобювання в усіх

сферах господарювання тенденції сталого розвитку.

У контексті зазначеного варто наголосити на наявності певного суб'єктивізму щодо якості інформаційних потоків, які характеризують розвиток тієї чи іншої галузі економіки. Йдеться про так званий імідж галузі, який формується протягом тривалого періоду, підсилюється статистичними показниками та реалізується через ЗМІ, мережу Інтернет тощо. Цей імідж для інвесторів та ділових партнерів слугує відправною точкою, яка береться до уваги з метою прийняття ними певного рішення. Очевидно, що створення іміджу, як і забезпечення еколого-економічної безпеки, складний і багатогранний процес, який потребує часу, управлінських, організаційних, фінансових тощо зусиль, спрямованих на зміну вже сформованої економічної репутації галузі. Так, відомо, що до інвестиційно привабливих галузей України відносяться переробна промисловість і торгівля, натомість АПК вважається галуззю з високим рівнем ризику для інвестора, що пов'язано з її специфікою та відтермінуванням у часі отримання доходів від вкладених коштів. Із цих міркувань вважаємо, що еколого-економічна безпека становить іміджеформуєчу складову сталого розвитку АПК національної економіки.

Політичний складник, як основа для еколого-економічної безпеки сталого розвитку АПК виявляється у затвердженні (на державному і регіональному рівнях) та впровадженні цільових програм, стратегії розвитку й реалізації відповідної політики, яка передбачає використання управлінських технологій та інструментарію з метою підтримки, підвищення ефективності та стимулювання сталого розвитку АПК. Розробка стратегії еколого-економічної безпеки сталого розвитку АПК виступає необхідним елементом для забезпечення та підвищення ефективності функціонування й розвитку відповідної сфери. Стратегія еколого-економічної безпеки сталого розвитку АПК повинна враховувати відсутність в Україні ефективних організаційно-управлінських, політичних та фінансово-економічних технологій зростання, що виокремлюються як основний фактор модернізації, але поряд із

зазначеними технологіями та на тлі відсутності адекватного законодавчого оформлення прав власності являє собою складний та проблемний процес. Тому роль держави у формуванні й реалізації стратегії еколого-економічної безпеки сталого розвитку АПК має принципово важливе значення, вона пріоритетна для фінансової стійкості, конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, еколого-економічного потенціалу, що стимулює розвиток еколого-економічної безпеки та інтеграційних процесів за умов лібералізації світової торгівлі.

Інфраструктурний складник передбачає, передусім, інституційну модернізацію, яка забезпечить зміну правил поведінки учасників економічних відносин, що буде відображено в стратегії еколого-економічної безпеки сталого розвитку АПК, концепції, що визначатиме цілі й завдання розвитку АПК, управлінські технології та інструменти досягнення результату. Забезпечення й організація такого процесу з позиції підготовки документальної частини досить складне, але впроваджуване у короткостроковому періоді завдання. Значно більший період потрібний для формування інфраструктури, зміни національних інституційних систем, переведення на масову практику інституційних норм, передусім еколого-економічних підходів, які нині мають формальний характер, підвищення рівня інноваційності, екологічності АПК.

Висновки. Окреслені чинники, що характеризують засади еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку, слугують платформою для подальших досліджень складної багатогранної системи щодо оцінки рівня ризику, вибору технологій управління, оцінки майбутніх тенденцій, інфраструктурних зрушень тощо. Зазначені нами складники еколого-економічної безпеки АПК: розкривають сутність еколого-економічної безпеки, який змінює пріоритети досліджень; розглядаються взаємозалежно та у здійсненні взаємного впливу, що формує новітній вектор подальших досліджень; формують еколого-економічну безпеку АПК, яка виступає основою для процесів щодо забезпечення конкурентоспроможності галузі, інноваційності, інвестиційної привабливості.

Список бібліографічних посилань

1. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>.
2. Буркинський В. В., Степанов В. Н., Харичков С. К. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития. Одесса : Феникс, 2005. 575 с.
3. Варламова С. І. Екологічна безпека та сталий розвиток взаємозв'язок та взаємодій. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5679>.
4. Довідник економіста сільськогосподарського підприємства / [Лупенко Ю. О., Захарчук О. В., Пугачов М. І.] ; за ред. Ю. О. Лупенка та О. В. Захарчука. Київ : ННЦ «ІАЕ». 2018. 600 с.
5. Дружиніна В. В., Макаров А. І. Результативність оцінки добробуту населення на місцевому рівні. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4946>.
6. Економічна безпека : навч. посіб. / [О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. Київ : Правова єдність, 2010. 368 с.
7. Калетник Г. М. Біопаливо: продовольча, енергетична та екологічна безпека України. *Біоенергетика*. 2013. № 2. С. 12-14. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Bioen_2013_2_6.
8. Лупенко Ю. О. Стан та перспективи розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2017. № 6. С. 7-10.
9. Наукові основи і стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій України / [Гадзало Я. М., Жук В. М., Могилова М. М., Лупенко Ю. О. та ін.] ; за ред. Я. М. Гадзала. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 40 с.
10. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П. Т. Саблука. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2011. 342 с.
11. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону) : науково-аналітична доповідь / [В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. Є. Крупін, І. М. Куліш] ; НАН України. Інститут регіональних досліджень ; [наук. ред. В. В. Борщевський]. Львів, 2011. 60 с.
12. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011-2015 рр. : наукова доповідь / [Гадзало Я. М., Лупенко Ю. О., Пугачов М. І. та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ «ІАЕ». 2016. 546 с.
13. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 430 с.
14. Саблук П. Т., Шпикуняк О. Г., Курило Л. І. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2010. 706 с.
15. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.
16. Сучасні проблеми та перспективи сталого розвитку сільських територій / Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 44 с.
17. Хвесик М. А. Економіка природокористування: вектори розвитку : монографія. Київ : ДУ ІПСР НАН України, 2019. 398 с.
18. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*. URL : http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.
19. Черненко Н. О. Аналіз стану сучасного ринку міжнародного лізингу в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5636>.
20. Шпикуняк О. Г. Становлення соціального капіталу в аграрній сфері трансформаційної економіки. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 20017. Vol. 8. P. 28.-34. URL : <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/view/678/704>.
21. Shpykuliak Olexandr, Bilokinna Ilona. «Green» cooperatives in the formation of an institutional mechanism of development of alternative power engineering in the agrarian sector of the economy. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5. № 2. Riga : Publishing House «Baltija Publishing», 2019. P. 249-255. DOI : <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-2-249-255>.
22. URL : <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>.

References

1. Akimova, L.M. (2016). Sutnisna kharakterystyka osnovnykh zahroz v ekonomichnii bezpetsi derzhavy [Essential characterization of the main threats in the economic security of the state]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 10. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> [In Ukrainian].
2. Burkinskij, B.V., Stepanov, V.N., & Harichkov, S.K. (2005). *Jekonomiko-jekologicheskie osnovy regionalnogo prirodopolzovaniya i razvitija* [Economic and ecological bases of regional nature management and development]. Odesa: Feniks [In Russian].
3. Varlamova, S.I. (2017). Ekolohichna bezpeka ta stalij rozvytok vzaiemozviazok ta vzaiemovplyv [Environmental safety and sustainable development of interconnections and interactions]. *Efektivna ekonomika*, 7. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5679> [In Ukrainian].
4. Lupenko, Yu.O., Zakharchuk, O.V., & Puhachov, M.I. (2018). *Dovidnyk ekonomista silskohospodarskoho pidpryemstva* [Handbook of economist of agricultural enterprise]. Yu.O. Lupenko & O.V. Zakharchuk (Eds.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
5. Druzhynina, V.V. & Makarov, A.I. (2016). Rezultatyvnist otsynky dobrobutu naselennia na mistsevomu rivni [Effectiveness of local population welfare assessment]. *Efektivna ekonomika*, 5. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4946> [In Ukrainian].
6. Korystin, O.Ye., Baranovskiy, O.I., Herasymenko, L.V., et al. (2010). *Ekonomichna bezpeka: navch. posib.* [Economic security: tutorial]. O.M. Dzhuzha (Ed.). Kyiv: Pravova yednist [In Ukrainian].
7. Kaletnik, H.M. (2013). Biopalyvo: prodovolcha, enerhetychna ta ekolohichna bezpeka Ukrainy [Biofuels: food, energy and environmental security of Ukraine]. *Bioenerhetyka*, 2, pp. 12-14. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Bioen_2013_2_6 [In Ukrainian].
8. Lupenko, Yu.O. (2017). Stan ta perspektyvy rozvytku silskykh terytorii [State and prospects of rural development]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 7-10 [In Ukrainian].
9. Hadzalo, Ya.M., Zhuk, V.M., Mohylova, M.M., Lupenko, Yu.O., et al. (2019). *Naukovi osnovy i stratehichni priorytety staloho rozvytku silskykh terytorii Ukrainy* [Scientific bases and strategic priorities of sustainable development of rural territories of Ukraine]. Ya.M. Hadzalo (Ed.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
10. Sabluk, P.T. (Ed.). (2011). *Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery: naukova dopovid* [Organizational and economic modernization of agrarian sphere: scientific report]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
11. Borshchevskiy, V.V., Prytula, Kh.M., Krupin, V.Ye., & Kulish, I.M. (2011). *Problemy ta perspektyvy rozvytku silskykh terytorii Ukrainy (na prykladi Karpatskoho rehionu): naukovanalitichna dopovid* [Problems and prospects of rural development in Ukraine (on an example of the Carpathian region): scientific-analytical report]. V.V. Borshchevskiy (Ed.). Lviv [In Ukrainian].
12. Hadzalo, Ya.M., Lupenko, Yu.O., Puhachov, M.I., et al. (2016). *Rozvytok ekonomiky silskoho hospodarstva Ukrainy v 2011-2015 rr.: naukova dopovid* [Development of the economy of agriculture of Ukraine in 2011-2015: scientific report]. Yu.O. Lupenko (Ed.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
13. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Zaiats, V.M., et al. (2016). *Rozvytok pidpryemnytstva i kooperatsii: instytutsionalnyi aspekt: monohrafiia* [Development of entrepreneurship and cooperation: institutional aspect: monograph]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
14. Sabluk, P.T., Shpykuliak, O.H., & Kurylo, L.I. (2010). *Innovatsiina diialnist v ahrarnii sferi: instytutsionalnyi aspekt: monohrafiia* [Innovative activity in the agrarian sphere: institutional aspect: monograph]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
15. Lupenko, Yu.O. & Mesel-Veseliak, V.Ya. (Eds.) (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period up to 2020]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

16. Lupenko, Yu.O., Puhachov, M.I., et al. (2017). *Suchasni problemy ta perspektyvy staloho rozvytku silskykh terytorii [Modern problems and prospects of sustainable rural development]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
17. Khvesyk, M.A. (2019). *Ekonomika pryrodokorystuvannia: vektory rozvytku: monohrafiia [Economics of nature management: development vectors: monograph]*. Kyiv: DU IEPSSR NAN Ukrainy [In Ukrainian].
18. *Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Sustainable development goals: Ukraine. National report. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]*. (2017). Retrieved from: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [In Ukrainian].
19. Chernenko, N.O. (2017). Analiz stanu suchasnoho rynku mizhnarodnoho lizynhu v Ukraini [Analysis of the state of the current international leasing market in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 6. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5636> [In Ukrainian].
20. Shpykuliak, O.H. (2017). Stanovlennia sotsialnoho kapitalu v aharnii sferi transformatsiinoi ekonomiky [Formation of social capital in agrarian sphere of transformation economy]. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 8, pp. 28-34. Retrieved from: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/view/678/704> [In Ukrainian].
21. Shpykuliak, O. & Bilokinna, I. (2019). "Green" cooperatives in the formation of an institutional mechanism of development of alternative power engineering in the agrarian sector of the economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 5, No. 2, pp. 249-255. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-2-249-255> [In English].
22. Shcho take stalyy rozvytok [What is sustainable development?]. (n.d.). Retrieved from: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok> [In Ukrainian].

Lutkovska S.M. Fundamentals of environmental and economic security of the agro-industrial complex in terms of sustainable development: theoretical-conceptual aspects

The purpose of the article is to reveal theoretical foundations and conceptual aspects for determining characteristics of environmental and economic security of agro-industrial complex in conditions of sustainable development.

Research methods. *In the research process general theoretical methods of scientific cognition were used, in particular abstract and logical method (for generalizing theoretical approaches to defining a concept of ecological and economic security) methods of comparison, analysis and synthesis (for determining content of definitions of "economic" and "environmental" security, taking into account particularities of agro-industrial development in context of sustainability).*

Research results. *Methodological compatibility of concepts of "economic" and "environmental" security was established, and an expediency of their essential designing in a field of the agro-industrial complex with the definition of conditions of sustainable development was characterised. Components that shape ecological and economic security of the agro-industrial complex were characterised, and the corresponding consequences for the development of society, economy, and agrarian sector were distinguished.*

Elements of scientific novelty. *Methodological provisions for a conceptual vision of the theoretical characterization of principles of ecological and economic security in terms of sustainable development on an example of the agro-industrial complex were proposed; as well the components of its formation were systematized and compared.*

Practical significance. *The proposed theoretical and methodological provisions should be used to deepen a conceptual definition of principles of sustainable development of economic systems. Figs.: 1. Refs.: 22.*

Keywords: *sustainable development; environmental and economic security; agro-industrial complex; balanced development; resource potential; globalisation.*

Lutkovska Svitlana Mykhailivna - candidate of pedagogical sciences, associate professor (docent) of the department of administrative management and alternative sources of energy, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna st., Vinnytsia)

E-mail: rector@vsau.org

ORCID iD <https://orcid.org/000-0002-8350-5519>

Лутковская С.М. Основы эколого-экономической безопасности АПК в условиях устойчивого развития: теоретико-концептуальные аспекты

Цель статьи - раскрыть теоретические основы и концептуальные аспекты определения характеристик эколого-экономической безопасности АПК в условиях устойчивого развития.

Методика исследования. *Использованы общетеоретические методы научного познания, в частности при помощи приёмов абстрактно-логического метода обобщены теоретические подходы к определению понятия эколого-экономической безопасности. Для определения содержания дефиниций «экономическая» и «экологическая» безопасность с учётом особенностей развития АПК в условиях постоянства применены методы сравнения, анализа и синтеза.*

Результаты исследования. *Установлена методическая сопоставимость понятий «экономическая» и «экологическая» безопасность и охарактеризованы целесообразность их сущностного проектирования на отрасль АПК с определением условий устойчивого развития. Проанализированы составляющие, которые формируют эколого-экономическую безопасность АПК, выделены соответствующие результаты для развития общества, экономики, социума и аграрной отрасли.*

Элементы научной новизны. Предложены методические положения концептуального видения теоретической характеристики основ эколого-экономической безопасности в условиях устойчивого развития на примере АПК; систематизированы и сопоставлены составляющие её формирования.

Практическая значимость. Сформулированные теоретико-методические положения целесообразно применять для углубления концептуального определения основ устойчивого развития экономических систем. Илл.: 1. Библиогр.: 22.

Ключевые слова: устойчивое развитие; эколого-экономическая безопасность; агропромышленный комплекс; сбалансированное развитие; ресурсный потенциал; глобализация.

Лутковская Светлана Михайловна - кандидат педагогических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница, ул. Солнечная, 3)

E-mail: rector@vsau.org

ORCID iD <https://orcid.org/000-0002-8350-5519>

Стаття надійшла до редакції 05.11.2019 р.

Фахове рецензування: 10.11.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Лутковська С. М. Засади еколого-економічної безпеки АПК за умов сталого розвитку: теоретико-концептуальні аспекти. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 87 – 96.

* * *

Новини АПК

Дефіцит якісної молочної сировини загрожує продовольчій безпеці України - Ольга Козак

Україна, яка ще 25 років тому посідала шосте місце у світі за обсягами виробництва коров'ячого молока, опинилася перед загрозою виникнення дефіциту молочної сировини. Його спричинили щорічне зменшення поголів'я корів та обсягів виробництва молока, яке триває з 1990 р. за винятком окремих років. Обсяги виробництва у 2019 р. вперше будуть нижче позначки у 10 млн т, що підтверджує дані нещодавно опублікованого «Прогнозу виробництва молока в Україні до 2030 року: методика і розрахунки», поінформувала провідний науковий співробітник відділу економіки аграрного виробництва та міжнародної інтеграції Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», к.е.н. Ольга Козак.

За її словами, на існуючий внутрішній дефіцит сировини вже цього року вказує, насамперед, зростання закупівельної ціни на сировину, яка за останні три місяці практично відповідає світовій та є вищою на 10-15% залежно від місяця порівняно з минулим роком. У жовтні 2019 року вона сягнула максимуму в гривневому вимірі за період незалежності України.

Крім того, значно розширюється масштаби сировинної бази переробників. Якщо раніше вона становила до 300 км, то нині подекуди сягає відстані до 600 км.

Ще однією ознакою формування дефіциту сировини на внутрішньому ринку є скорочення обсягів експорту та збільшення імпорту молочних продуктів.

Нестачу якісного молока відчують, в першу чергу, молокопереробні підприємства, вважає Ольга Козак. Якщо торік на вітчизняні молокозаводи надійшло на переробку 4179,2 тис. т молока, то у 2019 р., за прогнозами науковців Інституту аграрної економіки, порівняно з минулим роком вони недоотримають до 10% сировини.

Очікуване скорочення надходження сировини може стати рекордним з 2008 р., наголосила Ольга Козак. При цьому, зазначила вона, якщо для господарств населення зменшення продажу молока на переробку є стабільним трендом уже понад 10 років, то переробні підприємства практично увесь цей період демонстрували стабільне зростання поставок. Цього року цей тренд було змінено.

Сільськогосподарські підприємства мають можливості наростити обсяги сировини, вважає Ольга Козак. Принаймні закупівельна ціна, яка на даний момент вища від світової, мала б стимулювати їх у напрямі нарощування виробництва якісної сировини. Натомість ті з них, які мають необхідний потенціал для нарощування виробництва, зупинилися в очікуванні відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення. А слабші підприємства не достатньо вмотивовані та продовжують, як і раніше, відмовлятися від утримання корів та згортати виробництво молока. У 2020 р. ці процеси лише посиляться, зумовивши структурні зміни в усіх складових молочної продовольчої системи.

Ситуація ускладниться і з огляду на скасування другого ґатунку молока з 1 січня 2020 р. згідно з новим ДСТУ «3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови». А це означає, що переробні підприємства недоотримають близько 1 млн т молока другого ґатунку.

Дефіцит молочної сировини на внутрішньому ринку приховує в собі системні загрози, застерегла Ольга Козак. Адже сучасний глобальний продовольчий ринок дуже швидко реагує на виникнення дефіциту на будь-який продукт, намагаючись заповнити його імпортом та заробити при цьому.

Специфіка ринку молока полягає у тому, що завозитимуть не сировину, а готові молочні продукти. Наявність потужних виробників молока країн-сусідів дозволяє побудувати досить реалістичні сценарії розвитку подій, які можуть мати негативні наслідки для молочного сектору України.

Таким чином, маючи усі необхідні умови та ресурси для розвитку молочного скотарства, Україна опинилася перед загрозою продовольчій безпеці та викликом продовольчій політиці держави, підсумувала експерт.

Прес-служба ННЦ «Інститут аграрної економіки»